

N:o 40.

Ankom till Riksd. kansli den 24 mars 1903, kl. 2 e. m.

Utlåtande angående beviljande af vissa förmåner för enskilda järnvägsanläggningar.

(R. A.)

Kungl. Maj:t har i proposition (n:o 25) af den 12 sistlidne januari föreslagit Riksdagen medgifva, att Kungl. Maj:t må, där så pröfvas lämpligt, berättiga kommuner, enskilda personer eller bolag, hvilka in- till början af 1904 års lagtima riksdag kunna undfå Kungl. Maj:ts nådiga tillstånd att inom riket anlägga järnväg, att, ehvad de för sådant ändamål undfå statsbidrag eller icke, *dels* erhålla upplåtelse af den för järnvägsanläggningen erforderliga, kronan tillhöriga jord utan annan kostnad än att, hvad angår boställsjord eller annan åt enskild person med åborätt eller annorledes upplåten kronojord, ersättning därför lämnas i enlighet med hvad förordningen den 14 april 1866 i sådant afseende stadgar, *dels ock* kostnadsfritt begagna för anläggningen sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäcker, som kunna vara disponibla.

I en inom Första Kammaren väckt motion (n:o 35) har herr *Ph. Leman* hemställt, att Riksdagen, om den i öfrigt lämnade sitt bifall till det i Kungl. Maj:ts förenämnda proposition äskade medgifvande, måtte i fråga om upplåtelse af den för järnvägsanläggning erforderliga, kronan tillhöriga jord besluta:

att upplåtelse af själfva jorden skall ske utan kostnad för järnvägsanläggningen; men

att, där jorden antingen tillhör ett icke indraget boställe, eller ock är åt enskild person med åborätt eller annorledes upplåten, ersättning till boställshafvaren, åbon eller den, som med nyttjanderätt innehar jorden, skall, där godvillig öfverenskommelse om ersättningen icke kan träffas, lämnas i enlighet med hvad kungl. förordningen den 14 april 1866 i sådant afseende stadgar.

Till stöd för denna hemställan har motionären anfört hufvudsakligen följande.

Afsikten och meningen med medgifvande af vissa förmåner åt enskilda järnvägsanläggningar hade från början varit och vore fortfarande den, att, då anläggning af enskild järnväg ansetts såsom ett för hela riket nyttigt företag samt då värdet af staten tillhörig mark höjdes, i fall denna berördes af en järnväg, staten i sin mån velat befrämja och underlätta ett sådant företag. Härvid hade blifvit tillämpad den grundsats, att öfverallt, där upplåtelse af staten tillhörig jord icke vållat staten någon särskild kostnad utöfver värdet af själfva jorden, upplåtelsen varit kostnadsfri; men att däremot, där staten, ifall upplåtelsen vore kostnadsfri, skulle nödgas utgifva ersättning till varande och blifvande boställshafvare, staten och varande boställshafvare skulle hållas skadeslösa.

Då Kungl. Maj:t för första gången för 30 à 40 år sedan väckte förslag om beviljande af vissa förmåner för enskilda järnvägsanläggningar, voro de flesta civila och militära boställena ännu icke indragna. Vid sådant förhållande vore det klart, att för mark, som skulle till järnvägsanläggning afträdas, ersättning måste — enär nyttjanderätten till bostället ingick såsom en integrerande del af boställshafvarens aflöning — beredas såväl åt boställsinnehafvaren som åt hans efterträdare i tjänsten. Men numera, sedan nästan samtliga civila och militära boställen blifvit till kronan indragna, syntes det vara lika klart, att villkoret beträffande skyldighet för järnvägsbolag att utgifva ersättning för »boställsjord» icke borde tillämpas å jord, hvilken visserligen förr i tiden varit boställsjord, men hvilken numera helt och hållet förlorat denna sin natur, därigenom att den indragits och öfverlämnats till statsverket. Att uttrycket »boställsjord» icke desto mindre bibehållits i den kungl. propositionen vore väl beroende därpå, att ännu funnes några få icke indragna civila boställen samt möjligen äfven därpå, att man tagit hänsyn till prästboställen, hvilkas egenskap af kronojord emellertid kunde ifrågasättas.

Den nuvarande formuleringen i den kungl. propositionen borde därför enligt motionärens mening förtydligas, därvid, enär, förutom kronoparkerna, nästan all kronan tillhörig jord vore upplåten åt enskilda personer, staten, om den verkligen ville bereda några *förmåner* åt enskilda järnvägsanläggningar, borde medgifva, att upplåtelsen af själfva jorden skulle vara kostnadsfri, samt endast fordra, att ersättning skulle lämnas åt enskild person, som med åborätt eller annorledes erhållit upplåtelse af kronojord.

Öfver herr Lemans ifrågavarande motion hafva kammarkollegium och domänstyrelsen, efter det statsutskottet i den ordning, 46 § riksdagsordningen föreskrifver, därom framställt begäran, den 24 nästlidne februari gemensamt till utskottet afgifvit yttrande och däruti anfört följande.

Uttrycket »boställsjord» betecknade endast sättet för egendomens disposition, ej någon särskild egenskap eller natur, som skulle vidlåda själfva jorden för all framtid, jämväl sedan egendomen blifvit annorledes disponerad. I enlighet med denna uppfattning finge endast sådan jord anses och behandlas såsom boställe, hvilken till följd af sin särskilda disposition bör i jordeboken med tillhörande jordeboksförändrings-extrakt redovisas såsom boställe, eller sålunda i främsta rummet all ecklesiastikstaten anslagen jord af kronoskatte eller frälse natur. Hit räknades jämväl, förutom åtskilliga civila boställen af hvarjehanda slag, några ännu kvarstående militieboställen, som innehades på gammal stat.

I afseende å den under åborätt upplåtna kronojorden hafva ämbetsverken erinrat, att denna jord, hvilken funnes inskrifven i jordeboken bland kronoegendomar under enskild disposition, till följd af gällande författningar om skatteköp och skatteomföring alltmera förminskades; och torde detta slag af kronojord, hvilken upplåtits såväl enskild person som menighet eller inrättning, inom en ej aflägsen framtid fullständigt hafva på antydt sätt öfvergått i privat ägo. I detta sammanhang hafva ämbetsverken jämväl omnämnt, att, ehuru de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna kronoallmänningar i jordeboken upptagas bland kronoegendomar under enskild disposition, dessa allmänningar likväl, på sätt ett Kungl. bref af den 18 januari 1873 närmare visade, torde böra i fråga om markupplåtelse för enskilda järnvägsanläggningar likställas med sådan kronan tillhörig jord, som stode under dess omedelbara disposition, hvaremot häradsallmänningarna, ehuru i regel införda bland kronoegendomar under allmän disposition, i antydda hänseendet behandlats enligt de bestämmelser,

som härutinnan gällt den under ständig åbo- och besittningsrätt upplåtna kronojorden.

Hvad vidare anginge »annorledes upplåten kronojord», hade uti ifrågavarande hänseende dit räknats, förutom åtskillig på visst sätt disponerad kronojord, jämväl all annan kronan tillhörig jord, som blifvit för statsverkets räkning utarrenderad; och inhämtades af särskilda tid efter annan utfärdade Kungl. bref, att ersättningsmedel, som af sådan anledning tilldömts kronan, under titel extra uppbörd influtit till statsverket.

Så vidt i den väckta motionen åsyftades, att jämväl boställsjord och den åt enskild person, menighet eller inrättning med åbo- eller besittningsrätt upplåtna kronojorden skulle få för järnvägsanläggning upplåtas utan ersättning för själfva jorden, hafva ämbetsverken erinrat, att en dylik utsträckning af rätten till fri markupplåtelse skulle, hvad anginge boställsjord, komma i strid med prästerskapets privilegier eller rubba fastställda afföningsstater samt, i fråga om den under åbo- och besittningsrätt upplåtna kronojorden, kränka enskild rätt.

Vidkommande åter den genom domänstyrelsens försorg för statsverkets räkning utarrenderade jorden syntes bifall till motionen i denna del ej medföra någon afsevärd minskning i statsverkets inkomster eller, vid det förhållande att frågor om fastställande af järnvägs sträckning öfver kronan tillhörig mark äfven framgent likasom hittills torde blifva föremål för särskild undersökning och pröfning, vålla någon egentlig olägenhet vid dessa egendomars förvaltning. Skulle sålunda på detta område någon utsträckning af rätten till fri markupplåtelse för enskilda järnvägsanläggningar anses böra ske, borde likväl härvid uttryckligen angifvas, att den medgifna utsträckningen af sådan förmån ej afsåge de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade egendomar, hvilka för att tjäna särskilda ändamål upplåtits till Förenade mötespassevolanskassornas fond, Stuteriinrättningen samt Vadstena krigsmanshus.

Beträffande af utskottet begärd utredning, huruvida den upplåtelse af för enskild järnvägsanläggning erforderlig, kronan tillhörig jord, som på grund af Riksdagens sedan en längre tid tillbaka år för år och senast enligt skrifvelse den 26 Februari 1902, n:o 4, lämnade allmänna medgifvande hittills ägt rum, i hvarje fall innefattade upplåtelse med full äganderätt, hafva ämbetsverken, med förmålan att de ej erhöles närmare kännedom om de utfärdade järnvägskoncessionernas innehåll, meddelat, att, såvidt nu kunnat utrönas, dylik upplåtelse bör anses hafva i hvarje fall skett med full äganderätt, en uppfattning, som jämväl

vunne stöd af gällande lagstiftning om lagfart och inteckning med mera af järnväg.

Lika med motionären anser utskottet det kunna med skäl ifrågasättas, huruvida icke det medgifvande af vissa förmåner för enskilda järnvägsanläggningar, som Riksdagen allt sedan början af 1870-talet årligen lämnat och hvarom Kungl. Maj:t nu åter gjort framställning, borde erhålla en något förändrad affattning i syfte att beträffande upplåtelse af den för sådana anläggningar erforderliga kronojord meddela tydligare och för vederbörande järnvägsföretag i någon mån fördelaktigare bestämmelser. Såsom ifrågavarande medgifvande hittills varit affattadt, lär på grund af detsamma icke annan kronan tillhörig mark än den, som står under dess egen disposition, kunna kostnadsfritt upplåtas för enskild järnvägsanläggning. Då fråga är om boställsjord eller annan med åborätt eller annorledes, således äfven på arrende, upplåten kronojord, har stadgandet — såsom dess ordalydelse ock synes böra föranleda — åtminstone i regel tillämpats så, att ersättning af vederbörande järnvägsbolag fått lämnas för fulla värdet af den upplåtna jorden, bestämdt enligt gällande expropriationslag. Den fördel, som beredes staten därigenom, att järnväg framdrages öfver dess egendom, torde dock i allmänhet väl motsvara värdet af den mark, som för ändamålet tages i anspråk, hvadan det kunde synas billigt, att markupplåtelsen äfven i sist berörda fall lämnades på för järnvägsbolaget förmanligare villkor.

I motionen har nu föreslagits, att upplåtelsen af själfva jorden i hvarje fall skall ske utan kostnad för järnvägsanläggningen och ersättning endast lämnas till vederbörande boställshafvare, åbo eller arrendator. Att detta yrkande icke kan i hela sin omfattning bifallas, synes utskottet tydligen framgå af hvad kammarkollegium och domänstyrelsen i ofvan intagna yttrande anfört. Ett medgifvande i enlighet med motionärens förslag komme nämligen, såsom ämbetsverken framhållit, att beträffande boställsjord göra intrång på prästerskapets privilegier eller rubba fastställda aflöningsstater samt att, då fråga är om den åt enskild person, menighet eller inrättning med åbo- eller besittningsrätt upplåtna jorden, kränka enskild rätt. Endast beträffande de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomarne torde en utsträckning af rätten till fri markupplåtelse för enskilda järnvägsanläggningar kunna ifrågakomma, men äfven här måste, såsom ämbetsverken påpekat, undantag göras i fråga om egendomar, hvilka äro anslagna

till vissa fonder, allmänna inrättningar eller fromma stiftelser. Huruvida och i hvad mån någon utsträckning af omförmälda förmån lämpligen må kunna medgifvas beträffande öfrig genom domänstyrelsens försorg utarrenderad kronojord, tilltror sig utskottet icke att på nu föreliggande utredning bedöma. I anledning häraf anser sig utskottet böra tillstyrka, att Riksdagen nu, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande framställning, för tiden till nästa lagtima riksdag lämnar medgifvande i samma form som förut, men vid anmälan af detta sitt beslut anhåller, att Kungl. Maj:t ville efter erforderlig utredning taga förberörda fråga under öfvervägande och till 1904 års Riksdag afåta den framställning i ämnet, hvartill utredningen befunnits föranleda.

Utskottet får sålunda hemställa,

att Riksdagen, i anledning af Kungl. Maj:ts förevarande framställning och herr Lemans i ämnet väckta motion, må

a) medgifva, att Kungl. Maj:t må, där så pröfvas lämpligt, berättiga kommuner, enskilda personer eller bolag, hvilka intill början af 1904 års lagtima riksdag, kunna undfå Kungl. Maj:ts tillstånd att inom riket anlägga järnväg, att, ehvad de för sådant ändamål undfå statsbidrag eller icke, *dels* erhålla upplåtelse af den för järnvägsanläggningen erforderliga, kronan tillhöriga jord utan annan kostnad, än att, hvad angår boställsjord eller annan åt enskild person med åborätt eller annorledes upplåten kronojord, ersättning därför lämnas i enlighet med hvad förordningen den 14 april 1866 i sådant afseende stadgar, *dels ock* kostnadsfritt begagna för anläggningen sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäcker, som kunna vara disponibla; samt

b) vid anmälan af förenämnda beslut anhålla, att Kungl. Maj:t efter utredning af de på frågan inverkanande förhållanden ville taga under öfvervägande, om och i hvad mån vid upplåtelse af för enskild järnvägsanläggning erforderlig, kronan tillhörig jord fri markupplåtelse lämpligen må kunna medgifvas, då fråga är om de genom domänstyrelsens försorg för

statsverkets räkning utarrenderade kronoegendomar, äfvensom till nästa års Riksdag aflåta den framställning i ämnet, hvartill utredningen befunnits föranleda.

Stockholm den 24 mars 1903.

På statsutskottets vägnar:

CHR. LUNDEBERG.
